

Žitčevova lyrika odráža „prechod ruského romantizmu od glorifikácie subjektu k prekonávaniu jeho vnútornej izolácie a hľadaniu nových podôb jeho vzťahu k svetu“ (s. 76). Básnikovu koncepciu a filozofiu dokladá Eliáš príkladmi zo sémanticko-zvukovej štruktúry básní, spája ich s celkovou charakteristikou jeho poetiky. Zároveň poukazuje na jeho „prečnievanie“ v čase romantizmu a predznamenávanie nasledujúceho vývinu.

Tretia, posledná štúdia – *K reflexii romantizmu niektorými autormi prvej tretiny 20. storočia* – ktorej autorkou je M. Kusá, uzatvára tematické zameranie zborníka. Vývinový oblúk sa končí v dobe, ktorá asocjuje situáciu pred sto rokov (z prvej štúdie), keď následkom prirodzeného literárneho pohybu vzniká potreba prehodnotiť predchádzajúcu tradíciu i jej hlavných reprezentantov. Na základe komentovaného čítania textov A. Bloka, futuristov, V. Majakovského, B. Pasternaka, M. Cvetajevovej a A. Achmatovovej líči autorka štúdiu charakter vplyvu romantizmu a romantikov (Puškin, Lermontov) na umeleckú tvorbu autorov zo začiatku 20. storočia. Všetci si ich podobný spôsob existencie v literatúre i v mimoliterárnom kontexte, vyrovnávanie sa s problémom dobovej autority, tradičnosti, inštitucionalizácie aj ich úsilie o novátorstvo.

Každá z týchto štúdií odlišným spôsobom reflektuje romantizmus, skúma iné obdobie jeho trvania v literárnej histórii a v povedomí jej tvorcov. Okrem kontextu romantizmu zobrazuje aj zlomové body, keď ruská literatúra musela riešiť problém vzťahov medzi subjektom a svetom, a tým aj svoj ďalší vývin.

Napriek zdanlivému tvrdeniu, že o romantizme bolo už všetko povedané, dotýka sa tento zborník vo všeobecnosti problémov (národnosť, identita, špecifikum národného, tradícia, inštitucionalizácia autorov a i.), ktoré boli aktuálne nielen na začiatku 20. storočia, ale sú aktuálne aj na jeho konci.

Irena Malec

GEJZA VÁMOŠ – BURIČ? Bratislava, Slovenské národné múzeum, Múzeum židovskej kultúry (ed. JUDAICA SLOVACA, zv. č. 29), 1997. 98 s.

Gejza Vámoš zostal výzvou pre spoločenské vedy. Nazdávame sa, že na počiatku návratu k Vámošovi v 90. rokoch to neboli len „jeho“ výročia, ktoré stáli za zorganizovaním konferencie na pôde bratislavskej filozofickej fakulty. Najskôr nie, lebo kontrastnosť postojov voči Vámošovi pokračuje ďalej. Na jednej strane ide o sústredené počínanie si D. Kročanova pri otváraaní a zverejňovaní Vámošovho archívu i života. Na druhej strane pôjde aj o príležitosti reagovať a osloviť tých, čo to majú akosi „všetko“ doriešené bez poznania, hoci aj pripomenutých súvislostí, lebo pre nich Vámoš *nie je dobrý autor*.

Vámošovský „príbeh“ pokračuje ďalej, a to je dobré, lebo v zborníku *Gejza Vámoš – burič?* (1997) sa jeho podstatná časť presúva z pôdorysu literárnej histórie (aspoň) do „medzipriestoru“ literárnej histórie a dejín filozofie, kde sa obidve „strany“ dotkli priesečníka autor a filozof, lekár a vedec, občan a spisovateľ v jednej osobe. Napokon bez medziodborovej sondy a bez kontextu vývinu v európskej vede a spoločenských pohyboch sa próza G. Vámoša „neotvorí“ a zostanú opäť iba „príbehy“. Vlastne sa asi nedá pochopiť ani tenzia v ňom samom a ani to, prečo sa jeho literárne dielo „tak rozsypalo“ a zostalo v tieni, povedzme, učebníc literatúry. Isto ony nebudú konečným slovom, ale sú slovom na počiatku poznávania a vyrovnávania sa s národnou kultúrou, ktorá by mala byť sprístupňovaná ako diferencovaný osobnostný, mysliteľský a estetický „priestor“. Keď nenastane takýto obrat(d) otvárania sa súčasníkov voči Vámošovmu spôsobu myslenia o bytí a o skutočnosti prostredníctvom jeho literárnych textov (nie je jediný!), naďalej sa môžu opakovať otázky: prečo, keď sa o ňom hovorí, tak najradšej o *Editinom očku*, *Odlomenej haluzi*? Dá sa

argumentovať i tým, že bránili tomu rukopisné práce *Princíp krutosti* a *Argument skutočnosti*. Výčítku, či doplnok na obranu „praxe“ okolo Vámošovho diela treba prijať. Poznať obidva rukopisy, dnes už publikované práce (*Princíp krutosti*, 1996), zdá sa, je podmienka na to, ako čítať *Atómy boha*, ale aj ponuka, ako sa zorientovať v napätí medzi jeho štýlom literárnym a štýlom korešpondenčným. Spodný tón, ktorý sa označuje súzvučne v príspevkoch zborníka za pesimizmus, skepsu, patrí najskôr do „genetickej“ a empirickej spoločenskej výbavy Vámošovej osobnosti. Napokon nebol a nezostal jediný, kto relativizuje skutočnosť svojej empirie skutočnosťou svojej „literárnej“ tváre.

Nazdávame sa, že cesta k Vámošovi v budúcnosti zostáva otvorená cez zverejnenie jeho bohatej a spoločensky veľkorysej korešpondencie, v ktorej sa Vámoš predstavuje ako človek koncepčný, (ne)egoistický. Ďalšou výzvou a príležitosťou na opakované výpravy do jeho prózy, drámy a reflexií poskytujú spisy – výklad, esej názorov v *Princípe krutosti* a *Argument skutočnosti*. Napokon „dramatické“ patrí do výbavy G. Vámoša v medziľudských vzťahoch a tvorí podloží aj nadčasových alebo iba časových kolegiálnych (kritických) reflexií o kultúrnej a spoločenskej prítomnosti. Vámoš sa totiž identifikoval so svojim textom v jeho poznávacej zložke a jej, povedzme, recepcnej akútnosti i funkčnosti sa iba prispôbil. Aj v tom môže byť „tlak“ jeho individuálneho talentu a možno aj osobná reakcia na mystifikáciu spisovateľa v slovenskej kultúrnej praxi, ktorá na začiatku storočia už neobstála ani v kontexte slovenských dejov, a ani v európskych zámeroch s (vojnovým – povojnovým) poznaním „moderného“ človeka.

Gejza Vámoš má taký osud, aký v slovenských súvislostiach „vyznamenáva“ na jednej strane človeka nekonvenčného, premýšľavého, a na druhej akosi prirodzene sprevádza, či až určuje jednotlivca z našich končín: zraňovaného, zraňujúceho sa, a napokon vo svo-

jej osamelosti aj obdivovaného. Na G. Vámoša sa v učebniciach literárnej výchovy pozabudne, ale v dejinách literatúry sa upozorňuje v druhových súvislostiach na jeho nekonvenčnosť. Príčina spočíva najskôr v tom, že sa vymykal pohybom, ktoré duchovný priestor slovenskej obranárskej kultúry v jeho dobe medzi dvoma vojnami obnovil a znova exponoval. Zložitú európsku i slovenskú súvislosť, ich hektiku, si „objektívne“ prejavy spoločenskej praxe, napokon i tento postoj ako jeden z možných, želali, vybrali a kanonizovali ho. Teda G. Vámoš nebol osihočený v akýchkoľvek súvislostiach dobovej spoločenskej a kultúrnej praxe. Istoty domácej tradície vzťahu spoločnosť – umenie (Štefan Drug: *Prečo sa Gejza Vámoš nevrátil do vlasti*; Ladislav Čúzy: *Gejza Vámoš a literárna kritika*) v myslení o literatúre a prostredníctvom nej prekročil, popri iných, aj Jégé (Vladimír Petrík: *Gejza Vámoš a Jégé – paralely a odlišnosti*) zo starších autorov. Pritom tu bola doslova „generácia“ mladých prozaikov, a tá nemala zábrany vkročiť do esteticky, filozoficky a umenovedne koncepčne širšieho chápania textu v spoločnosti a otvárať ho európskym podnetom (Robert Kiss Szemán: *Niektoré charakteristické znaky asimilačnej stratégie predstaviteľov stredoeurópskeho židovstva v zrkadle literatúry prvej polovice 20. storočia*; koncentrovanejšie Martin Michálek: *Román Atómy Boha ako interpretačný problém*; Miloš Ferko: *Žánrový charakter Lakomstva Gejzu Vámoša*; Marta Součková: *K expresionistickým prvkom v prozaickej tvorbe Gejzu Vámoša* a do programu konferencie zaradený príspevok Vladimír Barborík: *Hrušovianski hriešnici*). Literárni vedci na vámošovskej konferencii mali oporu, ale nie vo všetkých názoroch našli aj podporu vo filozofoch, ktorých filozofujúci spisovateľ zaujal (Milan Zigo: *Poznámky k Vámošovej „biologickej filozofii“*; Roman Michelko: *Gejza Vámoš – filozof?*; Dagmar Kročanová: *An-archizmus a ženská otázka vo Vámošovej tvorbe*).

Možno si povšimnúť, že otázniky na premýšľanie o autorovi, autorskom subjekte, o stratégii, otázniky odďaľujúce verdikt jednoznačnosti o estetike, hodnote, žánri, vlastne otázniky-výzvy zostali aj po vydaní podnetného, nemystifikujúceho a neoslavujúceho slova časti spoločenských vied o G. Vámošovi. Teda okolo Vámoša (filozof?, expresionista?, burič?, literárny kritik?, dramatik?, prozaik?) nič sa nekončí. Gejza Vámoš sa pre širokú odbornú a laickú kultúrnu prax „doplnil“ o vydanie dvoch rukopisných textov, otvoril sa relativizujúcim sondám do jestvujúceho literárnovedného portrétu, v ktorom sú korektúry možné najskôr cez „odraz“ jeho názorov na podstatu a formu života do „príbehu“, ale už ako v reflexii o teoréme z čoho a načo je život vo svojej náročnosti, zložitosti a zhubnosti. Lenže G. Vámoš, keď má poznanie sústreďené v zborníku užitočne vykročiť a pôsobiť v súčasnej kultúrnej praxi, musí ožiť v reedícii svojho diela a dnes už aj s fundovaným komentárom, lebo ten už čaká.

Viera Žemberová

SLOVAK REVIEW, 6, 1997, č. 2. 208 s. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV.

Šesť ročníkov vedeckého periodika *Slovak Review*, vychádzajúceho dvakrát ročne a v zmysle podtitulu (Časopis pre výskum svetovej literatúry) orientovaného na teoretickú reflexiu aktuálnych vedeckých poznatkov a medziliterárnych kontaktov v oblasti literárnej vedy, si už v priebehu jestvovania našlo svoju čitateľskú klientelu. Pravdaže, je ňou skôr úzko špecializovaný okruh literárnovedných pracovníkov než širšia kultúrna verejnosť. Pre daný okruh záujemcov sa však stala táto revue cenným zdrojom blokovo združených informácií o vybranej oblasti poznania.

Druhé číslo šiesteho ročníka (1997) zostavil Adam Bžoch a v duchu svojej vedec-

kej orientácie ho nasmeroval na oblasť nizozemskej a flámskej literárnej vedy. V úvodnej reflexii nazwanej *Slovenská literárna veda a literárna veda v Nizozemsku a Flámsku (Vzájomné vzťahy a predpoklady transkultúrneho porozumenia)* si všíma neveľmi známe bilaterálne kontakty na pozadí hutne načrtnutého kontextu rozvoja literárnej vedy na Slovensku. Mnohé z toho, čo vo svojom úvodníku Bžoch hovorí, osvetľuje podstatu pojmu nizozemská literatúra a kultúra i fakt genézy a štruktúrovania súčasnej literárnej vedy v Nizozemsku ako dôsledok geografickej polohy krajiny, jej medzinárodných kontaktov a vedeckých tradícií. Vo vzťahoch dvoch národných literárnovedných aktivít nachádza viaceré paralely a inšpiratívne miesta. Bžochov úvodník tvorí zasvätený vstup do čísla.

Tri nasledujúce štúdie v oddiele *Profily* sú vskutku profilujúcim priezorom do problematiky súčasnej nizozemskej literárnej vedy. Štúdiá autorskej dvojice Jaap Goedegebuure-Odile Heynders *Literárna veda v Nizozemsku* poskytuje slovenskému čitateľovi elementárnu orientáciu vo vymedzenom priestore z hľadiska medzinárodného štatútu predmetu ich záujmu. Autori, vychádzajúc z dvoch teorém, sledujú jednak fakticitu a mechanizmus plyvov inonárodnej literárnej vedy na nizozemskú, jednak načrtávajú podstatu autentickej vedeckej „školy“ okolo časopisu *Merlyn*, odrastenej na načrtnutých vplyvoch. Význam časopisu vidia v tom, že (v príbuzenstve s *New Criticism*) orientoval výskumnú pozornosť na súčasnú produkciu, do opozície voči impresionistickej kritike, viac na interpretáciu textu. V druhej časti príspevku sa predovšetkým nanovo formuluje a zdôvodňuje potreba komparatívneho prístupu k literatúre, pri ktorom sa priestor pre zodpovedanie ideových otázok vymedzí problémom, pričom sa nestratí zo zreteľa vlastná komplexnosť textu. Štúdiá Douwe Fokkemu (*Odhaľovanie zmyslu a teoreticko-empirická explanačia v literárnej vede alebo odkaz formalizmu a štrukturalizmu*) a štúdiá